

A TÁRSADALMI HATÁSMÉRÉSRŐL – A CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK KÖRÉBEN VÉGZETT HATÁSMÉRÉSI PROJEKTEK ALAPJÁN

BAKÓ CSABA¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.3.30-57>

Absztrakt

A társadalmi hatásmérés kialakulása az 1970-es évekre nyúlik vissza. Az Amerikai Egyesült Államokban eleinte a nagy jelentőségű projektek elsődlegesen a népességre, foglalkoztatásra és a lakhatásra gyakorolt hatásait igyekeztek feltérképezni. A következő évtizedekben már egyre bővült a figyelembe vett hatások száma és időtávja és a hatásmérést használó szervezeti kör is. Az angolszász országokban mára a civil-nonprofit szervezetek széles köre számára ismertek a hatásmérési módszerek, és a donork számára is kiemelt szemponttá vált a támogatott szervezetek eredményközpontú működése.

Noha az elmúlt másfél évtizedben itthon is elérhetővé váltak a társadalmi hatásmérést bemutató alapvető irodalmak, de még nem beszélhetünk általánossá vált gyakorlatról, tapasztalataink szerint a szervezetek egy része legfeljebb az elégedettséget figyeli, elenyésző azok száma, akik szisztematikusan és rendszeresen mérik és értékelik a rövid- és hosszabbtávú hatásukat. Noha a jelen tanulmány keretein belül nincs lehetőségem egy teljeskörű módszertani útmutató biztosítására, de fő célom az, hogy részletes és gyakorlatias áttekintést nyújtsak a társadalmi hatásmérés fogalmáról, céljairól, módszereiről, amelyeket a könnyebb érthetőséget elősegítve valós példákkal illusztrálok. Szándékom ezzel az, hogy jelentős segítséget adjak a szervezetek vezetőinek, hogy az alapvető módszertani elemek megismerése révén megalapozott döntést tudjanak hozni a hatásmérés alkalmazását érintő kérdésekben. A hatásmérés fontos eszköz lehet a szervezet szakmai eredményessége és forrásszerzési potenciálja növeléséhez is.

Kulcsszavak: társadalmi hatásmérés, érintettek, hatáslánc, eredmény, hatás, társadalmi megtérülés (SROI), önkéntesség hatása, esettanulmányok

¹ Bakó Csaba menedzsment tanácsadó, nonprofit szervezetfejlesztő, a SIMPACT Közhasznú Nonprofit Kft. társalapítója és társ ügyvezetője.

Social Impact Assessment – Based on social impact assessment projects among nonprofit organisations

Csaba Bakó

Abstract

The emergence of Social Impact Measurement dates back to the 1970-ies. In the US, initially the intent was to map the impact of major projects on the population, the employment, and housing. In the following decades, the scope and the time frame of considered impacts increased, along with the number of users. In Anglo-Saxon countries, a broad range of NGOs are familiar with these methodologies, and the result-based operation of their sponsored NGOs became a key consideration for their donors too.

Although the literature of social impact assessment became available in Hungary during the last one-and-half decade, we still cannot view it as general practice; our experiences show that NGOs mostly focus on satisfaction at most, and the number of those who systematically evaluate short- and long-term impact is minimal. Though the current study does not provide comprehensive instructions in methodology, my objective is to present a detailed and practical overview of the concept, its aims, and methods, illustrated with real-life examples for better understanding. My intent is to offer meaningful support for leaders of organizations, to help them make well-grounded decisions on impact assessment questions through raising awareness to basic methodology elements. Social impact measurement can be an important tool to improve professional outcomes of NGOs and to increase their fundraising ability.

Keywords: impact assessment, stakeholders, theory of change, outcome, impact, Social Return on Investment (SROI), impact of volunteering, case studies

BEVEZETÉS

Az Amerikai Egyesült Államokban az 1970-es évek elejétől kezdődően alakult ki az a társadalmi hatásvizsgálatnak nevezett formális gyakorlat és eljárásrend, amely a nagy ipari, környezeti változásokat előidéző projektek társadalmi-gazdasági hatásainak dokumentálására és/vagy előrejelzésére szolgált (Jacquet 2014).

Kezdetben ezek a hatásvizsgálatok főként az olyan társadalmi folyamatokra gyakorolt hatásokra összpontosítottak, mint a népesség, a foglalkoztatás és a lakhatás alakulása, majd az 1980-as évektől már a fizikai és pszichológiai egészségre és jólétre gyakorolt hatások, valamint a közösség fenntarthatóságával kapcsolatos hosszú távú hatások új szempontjai kerültek előtérbe (Vanclay – Esteves 2011).

Már ez időben a különböző kormányzati ügynökségek, kutatók és magántanácsadók számos iránymutatást, kézikönyvet és tankönyvet készítettek a társadalmi hatásmérésre (social

impact assessment, SIA). Ezek alapján rögzítésre került egy sor alapelv és jó gyakorlat (lásd: Finsterbusch 1980; Finsterbusch – Wolf 1977; Finsterbusch et al. 1983; Leistritz – Murdock 1981 cit. Jacquet 2014).

Az 1980-as évek közepétől kezdődően – és azóta is –, a társadalmi hatások mérése nemzetközi kontextusban egyre fontosabbá vált a nagy projektfinanszírozók körében. Így például a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap, szigorú társadalmi és gazdasági monitoring- és hatásvizsgálati protokollokat írnak elő a megítélt támogatások társadalmi-gazdasági hatásainak értékelésére. További értékelésre kötelezik a pályázókat az olyan projektek esetében, amelyek kifejezetten a helyi szintű társadalmi vagy gazdasági célok befolyásolására irányulnak (Világbank 2003). Az olyan finanszírozó ügynökségek, mint például az Afrikai Fejlesztési Bank, az Ázsiai Fejlesztési Bank, az ENSZ és az Egészségügyi Világszervezet, számos nemzeti kormány, valamint az Európai Unió is megköveteli a társadalmi hatásvizsgálati eljárásokat a legtöbb nagyszabású projekt esetében (Burdge 2003).

Az 1990-es évek végétől számos tankönyv, jelentés, kézikönyvek egész sora jelent meg a társadalmi hatásmérés-gyakorlatok nemzetközi alkalmazásához (Becker 1997; Becker – Vanclay 2003 cit. Jacquet 2014).

Magyarországon mind a kormányzati, mind pedig a forprofit, valamint a nonprofit szektorban a Világbanki, majd pedig az Európai Unió pályázatok indították el a társadalmi hatások mérésére vonatkozó igényt, illetve kötelezettséget. Noha az elmúlt másfél évtizedben itthon is elérhetővé váltak a társadalmi hatásmérést bemutató alapvető irodalmak (Major 2013; Szepesi 2013; Sági – Széll 2015), de még nem beszélhetünk általánossá vált gyakorlatról. Tapasztalataink szerint a szervezetek egy része legfeljebb az elégedettséget méri, elenyésző azok száma, akik szisztematikusan és rendszeresen mérik és értékelik a rövid- és hosszabb távú hatásukat.

Noha a jelen tanulmány keretein belül nincs lehetőség egy teljeskörű módszertani útmutató biztosítására, de fő cél az, hogy részletes áttekintést nyújtsunk a társadalmi hatásmérés fogalmáról, céljairól, módszereiről, amelyeket a könnyebb érthetőséget elősegítve valós példákkal illusztrálunk. További cél ezzel az, hogy jelentős segítséget adjunk a szervezetek vezetőinek, hogy az alapvető módszertani elemek megismerése révén megalapozott döntést tudjanak hozni a hatásmérés alkalmazását érintő kérdésekben.

Mindezekből következően a tanulmány első fejezetében a hatásmérés fogalmával foglalkozunk részletesen. Noha a társadalmi hatásmérésnek nincsen általánosan elfogadott definíciója (Kormos 2017:5), de a különböző meghatározások alapján megállapítható, hogy: a társadalmi hatásmérés egy olyan folyamat, amely során megállapítjuk egy szervezet vagy egy intézkedés társadalomra gyakorolt hatását, vagyis azt, hogy a tevékenység következtében milyen változások történnek, kit érint ez a változás pozitívan vagy negatívan, milyen területen és mértékben következik be.

A társadalmi hatásmérés előre definiált, jól mérhető célok alapján történik, és ezekhez képest vizsgáljuk a hatás megvalósulását. Ezeknek a céloknak lehet közös lefedettsége a for- és civil-nonprofit szervezetek esetében, de lehetnek – a szervezetek alapvető célkitűzéseiből (for profit versus not for profit) – különbözőek is, ezzel foglalkozunk a második fejezetben, bemutatva szervezetünk eddigi, a témában végzett vizsgálatait.

A harmadik fejezetben a társadalmi hatásmérés főbb módszertani lépéseit mutatjuk be részletesen azzal a szándékkal – ahogy már fentebb is jeleztük –, hogy a szervezetek vezetői az alapvető módszertani elemek megismerése alapján határozott döntéseket tudjanak hozni, a hatásmérési igényeik terén.

A negyedik fejezetben kerül sor annak ismertetésére, hogy miként és milyen módszertannal lehet monetárisan kifejezni a társadalmi hatást a SROI (Social Return on Investment) módszertan alapján. Annak ellenére, hogy legtöbbször nem lehet pénzben megragadni a hatásokat, mégis fontos ezt áttekinteni, mert azokban az esetekben amikor ez sikerül, akkor a monetárisan kifejezett hatás komoly muníciót jelenthet – különösen a civil-nonprofit szervezetek számára – további támogatói források megszerzéséhez.

Végezetül egy esetelemzésben egy olyan civil-nonprofit szervezet hatásmérésének eredményeivel zárjuk a tanulmányt, amely tevékenységét főként az önkéntességre alapozza, így az egyedi példa alapján a társadalmi hatásmérés általános tényezői láthatókká válnak.

A TÁRSADALMI HATÁSMÉRÉS FOGALMA

Ahogy fentebb írtuk a társadalmi hatásmérésnek nincsen általánosan elfogadott definíciója (lásd. Gertler et al. 2011; Major 2013; Measuring Impact, 2014; European Commission 2015). Ezért az alábbiakban ezen meghatározások felhasználásával az Impact Academy által kialakított definíciót elemezzük (Lévai 2018).

„Társadalmi hatásmérés egy program vagy teljes szervezet működése során: a kedvezményezettek (célcsoport tagok) és más érintettek életében (életminőségében), a szervezet tevékenységének következtében bekövetkező, tervezett és nem tervezett, pozitív és negatív változások összességének, szisztematikus és rendszeres mérése, értékelése és felhasználása.”² E definíciót soraira bontva, részletesen és példákkal illusztrálva elemezzük.

„Egy program vagy teljes szervezet működése során.” Ez azt jelenti, hogy a hatásmérés fókusza rugalmas³, ami lehet: egy adott tevékenység, vagy egy adott szervezet adott szakterülete, teljes működése, vagy több szervezet által közösen végrehajtott program.

„A kedvezményezettek (célcsoport tagok) és más érintettek életében (életminőségében).” Egy adott tevékenység közvetlenül és közvetve is hatással lehet különböző csoportok életére. Fontos, hogy minden lényeges érintett (stakeholder) látókörbe kerüljön, ne hagyjunk ki senkit, akire érdemi hatással lehet az adott szervezet/program. Többnyire jól elkülöníthető a közvetlen célcsoport (társadalmi jellegű programok esetén „kedvezményezettek”) és a közvetett célcsoport (más érintettek, érdekeltek/stakeholderek). Előbbi általában a tevékenység általi elérendő változások által megcélzott csoport, a változások legfőbb haszonélvezői. Emellett azonban további célcsoportokra is hathat az adott program. Előfordulhat, hogy több, egyenrangú célcsoport is kijelölhető, ilyenkor a közvetlen célcsoport alatt több érintett is számba vehető. Környezeti hatások elemzése esetén pedig a „célcsoport” embereken túlmutató is lehet például az adott térség állat- és növényvilága.

„A szervezet tevékenységének következtében bekövetkező.” Egy adott célcsoport életében, életminőségében gyakran folyamatos változások tapasztalhatóak, hiszen nem feltétlenül, és csak a mi tevékenységünk hat rájuk. Meg kell vizsgálnunk, hogy a tevékenységünk nélkül milyen változás következett volna be, és ezt összehasonlítjuk az elért változással. Ennek módszertanilag a leginkább szabatos módja a kontrollcsoport felállítása, de erre az erőforrások korlátozottsága miatt csak ritkán van lehetőség. Viszont fontos, hogy meglegyen

² Forrás: Az alábbi definíciót az Impact Academy képzési anyagaiból vettük át, amely regisztrált, fizetős felhasználóknak a <http://impactacademy.hu/> oldalon érhető el. A definíció részletesebb kibontását már saját tapasztalatok alapján mutatjuk be. Az átvétel során egyetlen változtatás történt: „értékelése és felhasználása” résszel zártuk le a meghatározást.

³ A kiválasztást némileg korlátozhatja, hogy adott esetben például túl elemi szint fókuszba helyezésével módszertanilag nehéz lehet a hatásokat elkülöníteni más tényezők hatásaitól. Túl széles fókusz esetén pedig a részletes mérés összetett és erőforrás-igényes feladat lehet.

a szándék és transzparencia a más tényezők által elért hatások leválasztásához, és csak a ténylegesen nekünk köszönhető hatásokat tulajdonítsuk magunknak. Például egy iskola esetén a kompetenciamérésben elért eredmények nem csak az iskolai oktatás színvonalának a hatása, hanem jelentősen hozzájárulhat az is, ha a településen délutáni tanoda működik, vagy a szülők az iskolai oktatás szerény színvonala miatt kénytelenek különórákra járni a gyerekeket.

„Tervezett és nem tervezett.” Az elért változások egy része nem tervezett, nem tudatos, azonban ezeket is fel kell térképezni. A nem tervezettség legtöbbször abból ered, hogy az adott szervezet nem azonosítja az összes érintettet, akikre hatással van. Előfordul az is, hogy egyes hatásokra egyáltalán nem számítanak még az azonosított érintettek esetén sem.

Saját vizsgálatunkból ezt a következő példával tudjuk illusztrálni: a MOL Gyermekgyógyító Program 13 év alatt összesen 620 millió forinttal támogatott művészet⁴-, állatasszisztált⁵- és élményterápiás⁶ programokat megvalósító civil-nonprofit szervezeteket. 2018-ban a MOL Alapítvány (korábbi nevén: Új Európa Alapítvány) vezetősége elhatározta, hogy az elért eredményeket tételesen is fel kívánja mérni. A program történetében először valósult meg részletesen a közvetlen, konkrét hatások feltérképezése⁷, kvalitatív és kvantitatív eredmények részletes bemutatása. Immár tényekkel alátámasztva azt a feltételezést, hogy a program kiemelkedően eredményes és hasznos. A hatásméréshez szükséges kutatás elvégzése során derült ki, hogy a programok az azonosított érintetteken túl (a gyermekek és szüleik) a terapeutákra, orvosokra is közvetlen, pozitív hatással vannak: az interjúkból felsejlett, hogy csökkentik a stresszt, megújítják a szakemberek lelkesedését, és új módszertani eszközöket is biztosítanak számukra⁸. Ezen hatásokat eredetileg sem a megvalósító nonprofit szervezetek,

⁴ Valamilyen traumát átélt, jellemzően gyerekek fejlesztése vizuális eszközökkel, zenével, mozgással, egyéni és csoportos kreatív önkifejezési tevékenységek segítségével.

⁵ Egy terápiás állat (jellemzően kutya, ló) jelenlétével ösztönzik a traumát átélt gyermekek figyelmét, aktivitását, oldják szorongását, és ezáltal növelik a fejlesztés hatékonyságát.

⁶ Célja és eszköze pozitív, egyéni vagy csoportos élmények személyes megélése és feldolgozása. Például: barlangászat, élménytábor, bohócdoktorok látogatása.

⁷ A kutatást a SIMPACT Közhasznú Nonprofit Kft. végezte 2018-2019-ben. Az eredmények disszeminációjára több fórumon is sor került, például 2019. november 14-én az IFKA Közhasznú Nonprofit Kft. által szervezett „Társadalmi innováció és hatásmérés a foglalkoztatásban” című konferencia keretében, „Társadalmi hatásmérés módszerei minimális és ideális költségvetéssel: ERSTE roma társadalmi vállalkozások és a MOL Gyermekgyógyító program hatásmérésének bemutatása” című prezentációval.

⁸ A kutatás során végzett interjúkon elhangzott: „A fejlesztő pedagógusoknak is rendkívül motiváló, hogy új módszerekkel dolgozhatnak, jó minőségű terápiás eszközöket használhatnak.”; „Nagy a pszichés nyomás a kórházi dolgozókon. A bohócdoktorok szelepként működnek, oldják a már-már elviselhetetlen stresszt.”; „Ami örömet ad, az csodálatos hatással van mindenkire.”

sem a támogató MOL Alapítvány nem tűzte ki célul, ugyanakkor a program fontos eredményei közé sorolandók.

„Pozitív és negatív változások összességének.” Minden közszolgálati, illetve civil-nonprofit szervezet által kezdeményezett program természetes célja a közjó előmozdítása. A hatásmérés ezeket a pozitív változásokat igyekszik azonosítani. Ugyanakkor előfordulhat, hogy a nemes szándék ellenére az adott tevékenység a célokkal ellentétes, negatív hatásokat is kiválthat. Ezek azonosítása és ellensúlyozása azért is fontos, mert adott esetben jelentősen csökkenthetik vagy semlegesíthetik a pozitív hatásokat.

Tapasztalataink szerint a társadalmi vállalkozásokat fejlesztő programoknál megfigyelhető volt, hogy egyes hazai vállalkozások az egymást követő években több különböző, de hasonló célú programban is részt vettek. A programok során lehívták a programok részeként elérhető pénzügyi támogatásokat, de közben szervezetileg nem fejlődtek, és a piaci bevétel versus kapott támogatások aránya nem javult érdemben a piaci bevételek javára, így az életképességük nem fejlődött. Sok társadalmi vállalkozás esetén inkább a pénzügyi (támogatóktól való) függőség erősödött, és halogattak olyan nehezebb döntéseket, amelyek hosszabb távon az önálló gazdálkodást eredményezhették volna.

„Szisztematikus és rendszeres mérése, értékelése és felhasználása.” A társadalmi hasznosság eredményes méréséhez szükség van tervezettségre és rendszerességre: előzetesen át kell gondolni, hogy ki, mikor, mit és milyen eszközzel mér, és a mérési tervet következetesen meg kell valósítani. Végül: az eredményeket fel is kell használni a folyamat elején kijelölt cél tükrében. A már említett MOL Gyermekgyógyító Program esetén többféle módszertani eszköz kombinációja biztosította a hatásmérés elvégzését: 26 szakmai beszámoló⁹ átnézése; egy fókuszcsoport az élményterápiás módszertanokat jól ismerő szakértőkkel; öt szülői feltáró interjú (a programban résztvevő gyerekek egy-egy szülőjével); három intézmény interjú (például kórházi szakemberekkel, akik ráláttak a programok által előidézett változásokra); végezetül pedig 165 kitöltött kérdőív szülőkkal.

⁹ A MOL Alapítvány által támogatott szervezeteknek az adott évi programjuk megvalósulásáról készített beszámolók a támogatási ciklus lezárulta után.

A TÁRSADALMI HATÁSMÉRÉS CÉLJAI A FOR- ÉS A CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK KÖRÉBEN

Az üzleti szektorban a döntéseket a vállalat pénzügyi eredményére gyakorolt rövid- és hosszabb távú várható hatásának mértéke befolyásolja leginkább. A költség-haszon szemléletre építve mind az intézkedés költségét, mind pedig várható pénzügyi hasznát meghatározva, az adott szervezet vezetője viszonylag objektív módon¹⁰ tudja döntését meghozni. Befektetői szemszögből is hasonló a helyzet: azonos kockázatú befektetési lehetőségek esetén a hosszabb távon nagyobb pénzügyi megtérülést biztosító opció az előnyösebb.

A nem üzleti területeken (például közszolgálat, civil-nonprofit és egyházi szervezetek esetében) viszont ritkán alkalmazható a pénzügyi szempontú értékelés, mert bár a költségoldal általában itt is könnyen meghatározható, az elért eredmények értéke általában nem, vagy csak igen nehezen fejezhető ki pénzben. Ezen szektorokban sokkal jellemzőbb, hogy az elért eredmény egy társadalmi (szociális) vagy környezeti jellegű változás. A változás jellegű eredmények felmérése és számszerűsítése, döntési kritériumokként való használata sokkal komplexebb feladat, mint az üzleti életben elsődlegesen az elérhető profit alapján való döntés, mivel sokszor értékeket, szubjektív fontosságú előrelépéseket kell összehasonlítani.

A nem üzleti területeken értékelési kritériumként figyelembe veendő hatások sokfélék lehetnek, például: alacsonyabb adminisztratív teher az állampolgárok számára egy adott ügyintézési típus esetén; javuló foglalkoztatási trendek egy adott hátrányos kistérségben; demokratikus értékrend erősödése egyes társadalmi rétegekben; természetes élőhelyek fejlődése, rehabilitációja a vándormadarak számára; csökkenő hiányzási arányok, javuló tanulmányi eredmények egy hátrányos kistérség iskolájában; kevesebb deviáns cselekmény (például alkoholfogyasztás, drogfogyasztás, bűncselekmények elkövetése) állami gondozottak vagy állami gondozásból kikerülő fiatalok között; alacsonyabb diszkrimináció kisebbségekkel (például romák, menekültek) szemben.

¹⁰ Természetesen egy-egy üzleti döntés meghozatala sem mindig egyszerű, számos kihívást, bizonytalanságot is magában foglal, és nagy mértékű komplexitást is igényelhet a folyamat. Azonban a pénzügyi hatás, mint kiemelt, mindenki által elfogadott, legfontosabb kritérium jelentős mértékben egyszerűsíti a helyzetet. Továbbá az üzleti életben számos módszertan fejlődött ki beruházási, befektetési és egyéb döntések megalapozott meghozatalához. Ezzel ellentétben a társadalmi hatások számszerűsítése relatíve fiatal módszertani terület.

A fentihez hasonló hatások feltérképezése esetén több jelentős kihívás is azonosítható: a hatások felismerése, összefüggések azonosítása; a hatások mértékegységének és mértékének meghatározása; és az elért hatások jelentőségének értékelése.

A társadalmi hatásvizsgálat céljai a következők lehetnek, akár a for- akár a civil-nonprofit szervezetek esetében (Kormos 2017:6, Simpact kiegészítéssel¹¹):

Teljesítménymérés. A hatásmérés célja lehet annak vizsgálata, hogy a kitűzött társadalmi célt az adott tevékenységgel valóban képes-e elérni a szervezet. Elképzelhető, hogy a kezdeményezés elsöre ígéretesnek hangzik, de ha a hatásmechanizmust felvázoljuk és elemezzük, akkor kiderül, hogy mégsem éri el a várt hatást a program a kedvezményezettek körében. Ekkor nagy segítséget jelent a hatásvizsgálat, ugyanis az értékelés ennek okaira rávilágít, és ezáltal lehetőséget teremt egy nagyobb társadalmi hatású tevékenység indítására, így a hatékonyság és eredményesség növelésére.

Fejlesztési cél. Ezt a szervezet általában saját maga számára készíti. Ez alapján a tevékenység gyenge pontjai fejleszthetőek, az elért változás mértéke növelhető. Több program hatásainak összehasonlítása esetén a tevékenység portfólió is alakítható, a hangsúlyok átrendezhetőek. A fő cél összességében: tanuljunk a feltárt információkból, és változtassunk, illetve a megfelelő döntéseket hozzuk meg.

Tevékenységek legitimálása. Elképzelhető, hogy egy programnak valóban nagy társadalmi hatása van, illetve támogatja a szervezet által kitűzött hosszú távú célt, de ezt egyes belső vagy külső érintettek nem érzékelik, nem hisznek benne. Ekkor a hatásmérés eredményei bizonyítani tudják a tevékenység általi jelentős, pozitív hatást, így legitimálva a programot, és biztosítva fennmaradását/elterjedését.

Ismertség, hitelesség növelése. Az értékelés során mért eredmények külső kommunikáció céljából is felhasználhatók, amely lehetővé teszi, hogy szélesebb körben ismertté váljon a szervezet, és pozitív kép alakuljon ki róla az emberekben. Amennyiben a hatásmérés eredményeit átláthatóbbá teszik, a bizalom is növekedhet a szervezet felé.

Forrásszerzés, befektetők, támogatók megnyerése. Amennyiben a forrást nyújtó személy vagy szervezet látja, hogy az általa biztosított pénz milyen cél érdekében és milyen eredménnyel

¹¹ A második „Fejlesztési cél” bekezdés saját kiegészítés Kormos Dóra anyagához.

hasznosul a társadalomban, akkor nagyobb valószínűséggel nyújt támogatást, illetve folytatja az adományozást/befektetést.

A fenti célok mellett még további szempontok (Matolcsi 2014)¹² is hangsúlyosak lehetnek, mint például:

- elsősegíteni a projekt szintről való elmozdulást a hosszú távú együttműködések felé;
- tényszerűen bemutatni a civil-nonprofit szervezetek társadalmi hatását;
- erősíteni a döntéshozókkal való párbeszédet;
- közös nyelvet kialakítani az adományozó és az adományozott között.

A társadalmi hatásmérés két legjellemzőbb felhasználási területe a civil-nonprofit szervezetek esetében a forrásszerzési és a fejlesztési cél. Ugyanis a pénzügyi források relatív szűkössége miatt a forrásgazdák gondolkodásmódjában egyre inkább megjelent a „befektetői” szemlélet: azon tevékenységeket érdemes a leginkább finanszírozni, melyek egységnyi finanszírozási igénnyel összevetve a legnagyobb társadalmi hasznosságot (a legtöbb közjót) eredményezhetik. Ezért egyre nagyobb elvárás az, hogy a támogatott szervezetek ki tudják mutatni a saját hatásuk mértékét.

Általánosan is igaz, hogy a társadalmi hatásmérési eszközök alkalmazása jelentős mértékben növelheti a civil-nonprofit szféra hatékony és eredményes működését, javíthatja döntéshozatalát, mert a döntések eredményfókuszú megalapozását erősíti. Emiatt is van kiemelt relevanciája a társadalmi hasznosság mérlegelésének.

Lassan tizenöt éve, 2008 óta foglalkozom nonprofit szervezetek és társadalmi vállalkozások fejlesztésével, hazai és nemzetközi keretek között. Tapasztalataim alapján, a hatásmérés kapcsán három tipikus ügyfelet látok:

- *Forrásosztó alapítvány, támogató.* A kiosztott források nagyságrendje miatt is egyre nagyobb a hangsúly azon, hogy az eredményeket mérni is szükséges. Egyes esetekben a szervezet ügyvezetője nemcsak a programok fejlesztése miatt, hanem a saját kuratóriuma számára vagy az alapító további meggyőzéséhez is fontosnak látja a számszerűsítést. Hatásmérés, programok kiértékelése, fejlesztési javaslatok megfogalmazása témákban több támogatóval is együtt dolgoztunk (ERSTE Stiftung (Bécs), HEKS (Svájc), MOL Alapítvány, Velux Foundations (Dánia)).

¹² A szerző által összeállított listából általam választott elemek. Bár ezek is nagyrészt besorolhatóak az előző kategorizálásba, de más nézőpontból ragadják meg a célokat, ezért ismertettem őket.

- *Nagy, jellemzően államilag finanszírozott, jelentős programokat megvalósító civil-nonprofit szervezetek.* Egyfelől ezen szervezetek részéről kifejezett az igény, hogy miként lehet növelni a programok hatását. Másfelől a jövőbeli (jellemzően állami) források biztosítására, a döntéshozók meggyőzéséhez egyre fontosabbnak ítélik a mérést (Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Magyar Baptista Szeretetszolgálat, Katolikus Karitás, Magyar Ökumenikus Segélyszervezet, Magyar Református Szeretetszolgálat).
- *Kisebb, és innovatív szervezetek.* Esetükben különösen akkor vesznek igénybe külső segítséget, ha erre valamely támogatójuk dedikált forrást biztosít, vagy nagy az a támogatói bázis, akik számára relevánsak lehetnek az eredmények, mert az előző csoporthoz képest jelentősen kevesebb saját erőforrást tudnak mozgósítani hatásmérés elvégzésére (Bagázs Alapítvány, Bethesda KIDSz, Mosoly Alapítvány, Talentum Alapítvány, TASZ, Tudatos Vásárlók Egyesülete).

A hatásmérés iránti növekvő igény, a változó szemléletmód abból is látszik, hogy míg tíz évvel ezelőtt átlagosan évente egy, az elmúlt pár évben viszont már évente több megkeresésünk volt hatásmérés témában, sőt 2022 első felében eddig három hatásmérési projektet valósítottunk meg. A hatásmérés vált az egyik legfontosabb szakterületünké a társadalmi vállalkozások fejlesztése és különböző kutatások¹³ elvégzése mellett. Tapasztalataink szerint hatásméréssel jelenleg kevés hazai szakember foglalkozik, de még így is ki tudják elégíteni az összességében továbbra is alacsonynak mondható keresletet.

A TÁRSADALMI HATÁSMÉRÉS FŐBB MÓDSZERTANI LÉPÉSEI

A társadalmi hatás mérésére sokféle módszertan létezik (Zappalá – Lyons 2009; Yule 2015; Watson – Whitley 2016; Reynolds – Cox- Fritz – Hadley – Zadra 2018; Akenroye – Kah 2020;), és a folyamat akár nagyon összetett is lehet, speciális hatásmérési kompetenciákat és jelentős kapacitást igényelhet. A különféle hatásmérési megközelítéseket terjedelmi okokból nem tekintjük át, hanem egy gyakran használt, a hazai civil szektorra is könnyen adaptálható, általunk is gyakorta alkalmazott megközelítést mutatunk be vázlatosan. A javasolt módszertan leegyszerűsítve az alábbi öt lépést tartalmazza:

¹³ Például a COVID-19 járvány hatásai a civil szektorra, emberkereskedelem férfi áldozatainak segítése, hátrányos térségekben lakók munkaerőpiaci integrációs lehetőségei.

- A célok és keretek meghatározása.
- Az érintettek feltérképezése.
- Eredmények, hatások azonosítása.
- Kiemelt eredmények, hatások mértékének mérése.
- Eredmények értékelése és felhasználása

A célok és keretek meghatározása. Határozzuk meg, hogy mire szeretnénk használni a hatásmérést és mennyi energiát szánunk rá. Ehhez szakmai szempontból az alábbiakhoz hasonló kérdéseket érdemes átgondolni, a következő példák szerint:

- Mi a hatásmérésünk konkrét célja? Belső szakmai fejlesztés vagy forrásszerzés támogatása?
- Mi a hatásmérés fókusza? Mely program, programelem vagy tevékenység?
- Rövid vagy hosszú táv a fókuszból? A már rövid távon is mérhető hatások vannak a fókuszból, vagy inkább a hosszabb távú, előrevetített változások az érdekesebbek?
- Szükség van-e pontos számításra, vagy elegendő-e a nagyságrendi becslés?
- Utólagos a mérés, vagy van lehetőség már a vizsgált program elejétől méréseket végezni?

A bevonandó, rendelkezésre álló erőforrásoknak összhangban kell lenniük a szakmai célokkal:

- Kiket és milyen kapacitással vonhatok be házon belül? Csak néhány órányi munkaidőt szánok rá, vagy projektszerű munkában gondolkodunk?
- Milyen további érintetteket tervezünk bevonni? Például szükséges-e megszólítani a potenciális haszonélvezőket? Kell-e/tudunk-e bevonni társadalmi hasznosság mérésével foglalkozó szakembert?
- Mekkora pénzügyi keretem van a nem személyi jellegű kiadással járó feladatok elvégzésére?
- Mikorra kívánom elvégezni a hatásmérést?
- Ha a szakmai célok és erőforrás keretek nincsenek összhangban, akkor melyik részen tudunk/kell változtatni? Például tudunk-e több erőforrást biztosítani, vagy a célokat kell limitálni?

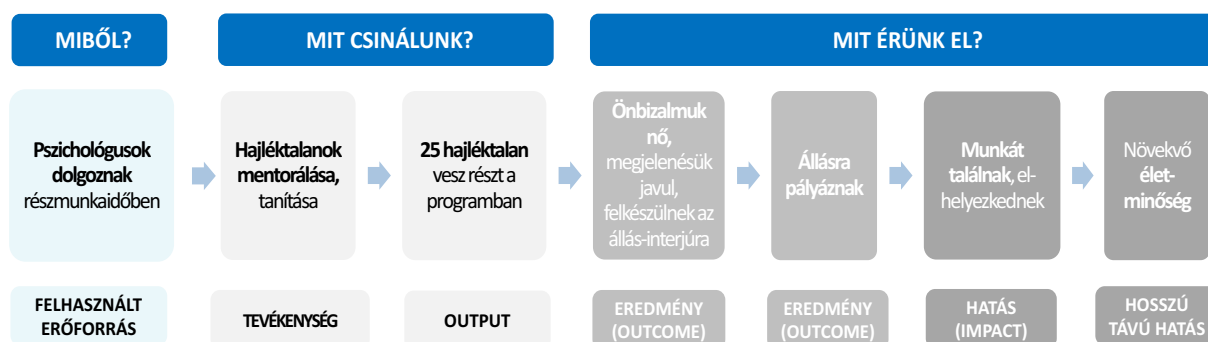
Társadalmi hatásmérésben „kezdő szervezeteknek” érdemes inkább kisebb fókuszt választani. Ennek oka, hogy inkább valósuljon meg kisebb terjedelemben, de sikeresen, minthogy félbemaradjon az értékelés, ha a kijelölt feladat túl nagyra bizonyul. A társadalmi hatás értékelése könnyen túl komplex feladattá tud válni azok számára, akiknek ebben még nincsen gyakorlatuk.

Az érintettek feltérképezése. Határozzuk meg kiknek lehet hasznos a tevékenységünk (a közvetlen célcsoporton is túl). Fontos, hogy minden lényeges érintett a látókörünkbe kerüljön, ha kihagyunk releváns csoportokat, az befolyásolhatja az eredmények felhasználását, hasznosságát. A civil-nonprofit szervezetek hajlamosak csak a közvetlen célcsoportban gondolkodni. Ez részben jogos, mert általában a legnagyobb pozitív hatást rájuk gyakoroljuk, ugyanakkor tevékenységünk mások számára is előnyös lehet.

Eredmények, hatások azonosítása. Gondoljuk át, hogy a szervezet tevékenysége milyen fajta hasznokat hozhat az érintetteknek/érdekelteknek (stakeholdernek). Be kell azonosítani a haszon jellegét és a lehetséges összefüggéseket. Ugyanakkor ebben a lépésben még nem szükséges a haszon mértékét is megbecsülni. Ennek legelterjedtebb eszköze a hatáslánc (más néven hatáslétra vagy logikai modell, theory of change vagy logic model (Serrat 2017; Taplin – Clark 2012), mely részletesen bemutatja a hatásokat és a közöttük lévő összefüggéseket, azaz: miből mi következik, mi mit erősít, mi érvényesül előbb, mi inkább később stb.

Az alábbi képzési célra készült, illusztratív példa (1. ábra) azt az esetet szemlélteti, amikor a hatáslánc egyszerű linearitással leképezhető. Az ábrán jelölésre került az is, hogy a hatásmérési kategóriákat is használva, a konkrét hatásokat milyen kategóriába lehet sorolni.

1. ábra Illusztratív példa egyszerű hatásláncre

Forrás: Simpact 2020.

A hatásvizsgálattal foglalkozó szakirodalom (Fritz 2020; Compassion Capital Fund National Resource Center 2020)¹⁴ egy elvégzett tevékenység hatásláncánál általában a következő

¹⁴ Természetesen kisebb-nagyobb eltérések előfordulnak, de a fenti kategorizálást sokan használják. Előfordul, hogy az eredményt és a hatást szinonimaként használják.

kategóriákat különbözteti meg: felhasznált *erőforrás* (input), *tevékenység* (activity), *kimenet* (output), *eredmény* (outcome) és *hatás* (impact).

Az *output* maga a tevékenység konkrét kimenete, vagyis példánkkal élve az, hogy 25 hajléktalant mentoráltunk. A nonprofit szervezetek gyakran csak az outputok számszerűsítéséig jutnak el, viszont önmagában igen keveset mond el a ténylegesen elért hatásról, változás mértékéről a résztvevők¹⁵, megszervezett programok, kutatási jelentések stb. száma. Persze ettől még fontos kategória, de leginkább arra jók, hogy a tevékenység volumenét könnyen kommunikálható módon meg tudjuk ragadni, illetve támogatói oldalról a programok teljesülését is ezek segítségével tudjuk legegyszerűbben nyomon követni.

Az *eredmény* azt fejezi ki, hogy a mentorálás hatására a résztvevők életében milyen fajta és mélységű közvetlen változásokra számítunk, tervezünk.

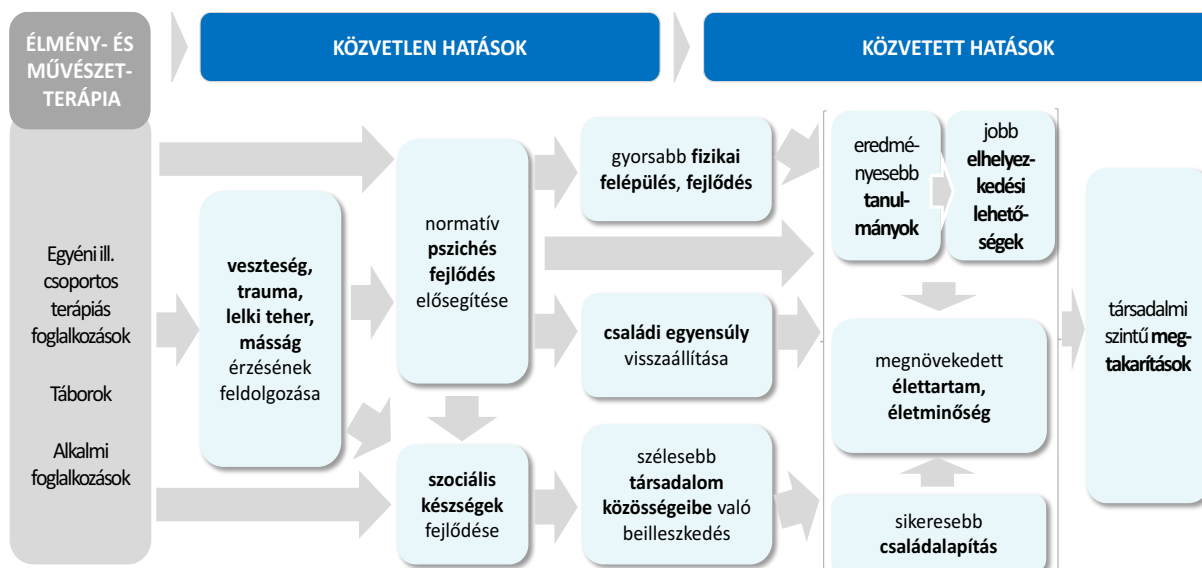
A *hatás* – leegyszerűsítve – azt fejezi ki, hogy mit érünk el, mi a jelentősége az adott eredményeknek, milyen hatásuk van hosszabb távon vagy közvetettebb módon. A megjelenített hatások gyakran olyan tényezők, amire szervezeten kívüli tényezők is hatnak, de a mi ráhatásunk mértéke még indokolja azt, hogy megjelenítsük őket. Az eredmények gyakran a szervezetnek fontos szakmai jellegű változások, a hatások általában azok a tényezők, ami miatt a támogatók végső soron egy program mögé állnak. Természetesen egzakt vonalat nehéz húzni az egyes fogalmi kategóriák között, sokkal fontosabb az, hogy a valóságot lefedő, logikus láncolatot tudunk azonosítani.

Az alábbi konkrét vizsgálaton alapuló példa¹⁶ a MOL Gyermekgyógyító program által támogatott élmény- és művészetterápiás programok által elért hatásokat mutatja be (2. ábra). Az ábrán megfigyelhető, hogy egyes hatások hamarabb, mások később következnek be; a hatások sok esetben egymást erősítik, egy-egy hatás bekövetkezésének gyakran szükséges feltétele egy másik hatás érvényesülése; valamint a szervezet tevékenysége egyes hatásokat közvetlenül, másokat viszont csak közvetett módon idéz elő.

¹⁵ A SIMPACT projektjei során gyakran hallottunk olyan képzési programokról, ahol a leghátrányosabb kistérségekben sokakat képeztek ki olyan szakmákra, mint például virágkötészet. A valós hatása ezeknek minimális volt, mert az adott kistérségben reálisan legfeljebb néhány fő tudott elhelyezkedni az adott képzéssel, többre egyszerűen nem volt munkaerőpiaci igény.

¹⁶ Forrás: A kutatást a SIMPACT Közhasznú Nonprofit Kft. végezte 2018-2019-ben. Az eredmények disszeminációjára több fórumon is sor került, például 2019. november 14-én az IFKA Közhasznú Nonprofit Kft. által szervezett „Társadalmi innováció és hatásmérés a foglalkoztatásban” című konferencia keretében, „Társadalmi hatásmérés módszerei minimális és ideális költségvetéssel: ERSTE roma társadalmi vállalkozások és a MOL Gyermekgyógyító program hatásmérésének bemutatása” című prezentációval.

2. ábra Az élményterápiás programok hatásvizsgálata során azonosított hatáslánc

Forrás: Simpact 2019.

Kiemelt eredmények, hatások mértékének mérése. Ebben a lépésben azt kell megvizsgáljunk, hogy a már azonosított hatások milyen mértékűek, mélységűek az érintettjeink számára. A hatások mérése adott igényre szabott módszertani megközelítést igényel. A 3. ábra a legfontosabb mérési eszközöket tekinti át.

3. ábra Hatásmérés mérési szakaszában használható leggyakoribb módszertani lehetőségek

Forrás: Simpact 2022.

A mérési módszerek közötti választás és a mérés komplexitása a hatásmérés céljaitól, kereteitől és mérendő hatás jellegétől is jelentős mértékben függ. A mérés egyszerűbb esetekben házon belül is könnyen elvégezhető, de gyakran hatásmérésben, illetve kutatásban jártas szakember segítsége kell, különösen, ha még új számunkra a hatásmérés területe.

A feltárt hatásokból mások, illetve másokhoz kötődő tényezők által elért hatásokat ki kell vonnunk. Ideális esetben kontrollcsoportot kell alkalmazni, de erre a gyakorlatban sok esetben nincs lehetőség. Utóbbi esetben megkérdezhetjük magukat az érintetteket, hogy milyen mértékben tulajdonítják tevékenységünknek a változásokat, vagy saját szakértői becslést is adhatunk indoklással alátámasztva.

A már említett MOL Gyermekgyógyító Program esetén a mérési lépés elvégzéséhez elsődlegesen a kérdőív eszközt használtuk: a traumát átélt és terápián részt vevő gyerekek szülei töltötték ki a mérendő hatásokat vizsgáló kérdőívünket¹⁷, és ez alapján kaptunk számszerű és a sokaságra vonatkozóan reprezentatív megoszlásokat, értékeket. A hatások számszerű értékét a szülői válaszok alapján tudtuk meghatározni. A 4. ábrán szereplő csillag erre utal: „A szülők által a hatás elemeire adott átlagos érték (1-5 skálán)”.

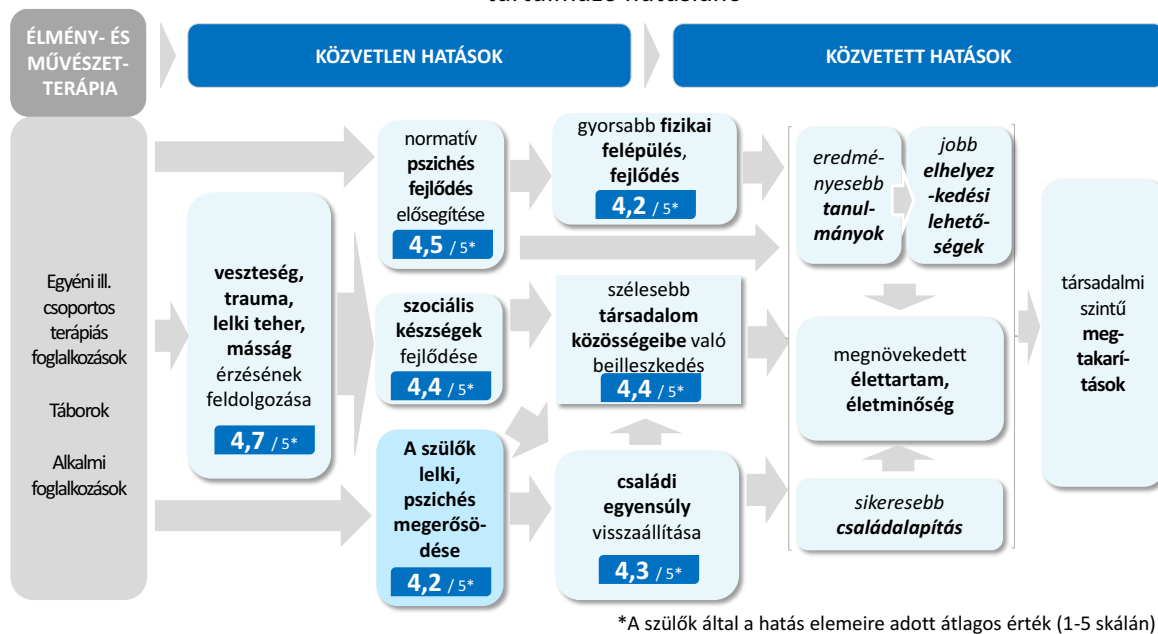
A közvetett hatásokat a projekt során nem mértük, mert ezek időtávja a mérés tekintetében túl hosszú, akár több tíz év is lehet, másrészt ezekre sok más, programon kívüli tényező is hatással van, így nem tudnánk megalapozottan megállapítani, hogy a pozitív változások milyen mértékben köszönhetőek a MOL programjának. Ezért a közvetett hatásokat csak narratív jelleggel jelenítettük meg, utalva arra, hogy a program – más hatások mellett – hosszabb távon ezekhez is aktívan hozzájárul. A közvetett hatások megjelenítése azért is hasznos, mert a nem szakmabeli érintettjeink (például magánszemély támogatók) számára is érthetőbbé válik, hogy végső soron miért fontos a traumák oldása, normatív pszichés készségek fejlesztése stb. De a munkatársak és önkéntesek lelkesítésében, motiváció fenntartásában is eszköz lehet.

Fontos még azt is kiemelnünk, hogy gyakran vagyunk kénytelenek kompromisszumot kötni a hatások mérésénél, és a hatások csak egy részét mérni. A gyakorlatban ugyanis könnyen

¹⁷ A kérdőívben a hatásláncon szereplő hatások mértékét kérdeztük meg a szülőktől. Természetesen nem ezeket a fogalmakat használtuk, hanem pszichológus segítségével az egyes hatásokat olyan közérthető tényezőkre bontottuk, amikkel kapcsolatban a szülők már értékelést tudtak adni. Egy-egy hatást jellemzően több kérdéssel tudtunk lefedni. A normatív pszichés fejlődés például lefordítható arra, hogy: a gyerek vidámabb, jókedvűbb, kiegyensúlyozottabb lett; motiváltabb a fejlődéshez, gyógyuláshoz szükséges lépések megtételében; önállóbb; figyelme javult, hosszabb ideig fenntartható. Ha a szülő azt látja, hogy a program hatására ezek a változások megtörténtek, akkor az a normatív pszichés fejlődésben való jelentős előrelépésre utal. A hatásláncot viszont elbonyolítaná és kevésbé tenné fókuszálttá, ha ezeket a résztényezőket jelenítettük volna meg.

kiderülhet, hogy egy adott hatás mérése túl költséges lenne, vagy nem igazán tudjuk módszertanilag mérni, esetleg a hatás mértékének megismerése valójában nem sok hozzáadott értéket jelentene a mérés költségeihez képest (mert például nem igazán releváns a támogató érdeklődése tekintetében).

4. ábra Az élményterápiás programok hatásvizsgálata során a legfontosabb mérési eredményeket is tartalmazó hatáslánc

Forrás: Simpact 2019.

Eredmények értékelése és felhasználása. A hatásmérés utolsó lépése az eredmények felhasználása az eredetileg kitűzött célok tükrében: A kapott adatok alapján mit változtassunk a programjainkon? Mit kommunikálhatunk a (potenciális) támogatóinknak? A kérdésekre minden szervezet egyedi válaszokat tud adni.

A MOL Alapítvány esetén a hatásmérés eredményei többféle módon is hasznosultak:

- A kuratórium számára történt prezentáció megerősítést jelentett, hogy a program tíz éve után társadalmi hatás szempontjából megalapozott a program folytatása. A program az elmúlt években is folytatódott.
- Az eredmények pozitív megerősítést jelentettek a támogatott szervezetek kollégái, önkéntesei és támogatói felé, hiszen a legtöbb szervezetnek nem volt meg a lehetősége az élményterápiák eredményességének mérésére.
- A program során támogatott szervezetek számára több csatornán részletesen is megosztásra kerültek az eredmények. A módszertant és az eredményeket tartalmazó leíró

prezentációt mindenkivel megosztottuk, és azt egy félnapos meetup során – a COVID-19 járványhelyzet miatt online módon – prezentáltuk is.

- A meetup után pedig az érdeklődő nyolc szervezetnek a MOL Alapítvány támogatásával hatalkalmas csoportos konzultáció-sorozatot indítottunk, mely során a kidolgozott módszertan adott szervezetre való adaptációjában működtünk közre.
- Végül pedig több szakmai fórumon is esettanulmányként bemutattuk a projektet, hogy más profilú civil-nonprofit szervezetek számára is támpontot adjon a társadalmi hatásvizsgálatok megértéséhez.

HOGYAN FEJEZHETŐ KI A TÁRSADALMI HATÁS MONETÁRISAN? – A TÁRSADALMI MEGTÉRÜLÉS (SROI) MÓDSZERTAN

Ahogy azt az előző részben kiemeltük, az utóbbi egy-két évtizedben egyre erősödött az az igény, hogy amit csak lehet, monetárisan is kimutassanak a támogatott szervezetek, annak ellenére, hogy a társadalmi hatások jellemzően nem, vagy nehezen fejezhetőek ki pénzben.

A *társadalmi megtérülés* (Social Return on Investment, röviden SROI, lásd. bővebben: Nicholls et al. 2012; Millar – Hall 2012) *módszertan* egy olyan lehetséges keretet biztosít, amely a széles értelemben vett érték mérését és pénzben való kifejezését célozza, és ennek során gazdasági, társadalmi és környezeti tényezőket is figyelembe vesz. A módszertan a hagyományos költség-haszon elemzésen alapul, de mind a költségek, mind a társadalmi hasznok köre tágan értelmezett a teljesebb kép kialakítása céljából. Társadalmi hasznok alatt valamennyi olyan pénzben kifejezhető hatást értünk, amely adott tevékenység eredményeképp elkerült károkat, megspórolt kiadásokat, valamint pótlólagos bevételeket jelent.

Az SROI számítás esetén a konzervatív becslés elvét követjük: csak azon hatásokat számszerűsítjük, amelyek esetén jól alátámasztható adataink vannak. Ez több esetben is az adott társadalmi hatás mértékének (akár jelentős) alulbecslését eredményezheti, de csak így kaphatunk védhető értékeket. Az elv alkalmazása nélkül nagy a kockázata annak, hogy túl nagy, vitatható hatást tulajdonítunk a tevékenységünknek.

Az SROI mutató kiszámításához a várható hasznokat a tényleges költségekkel kell összehasonlítani. Ehhez pedig össze kell gyűjteni a költségtételeket és meghatározni azok nagyságát. Ez általában jóval egyszerűbb feladat a bevételek forintosításához képest. A hatásokat és a költségeket azonos időtávra kell meghatározni, hogy össze lehessen vetni őket.

Általában érdemes legalább 3-5 évben gondolkodni, hiszen pozitív hatások gyakran a program zárása után, a programot követő években is jelentkeznek. Túl hosszú időszak választása sem célszerű, mert hosszabb távra nehéz előre jelezni.

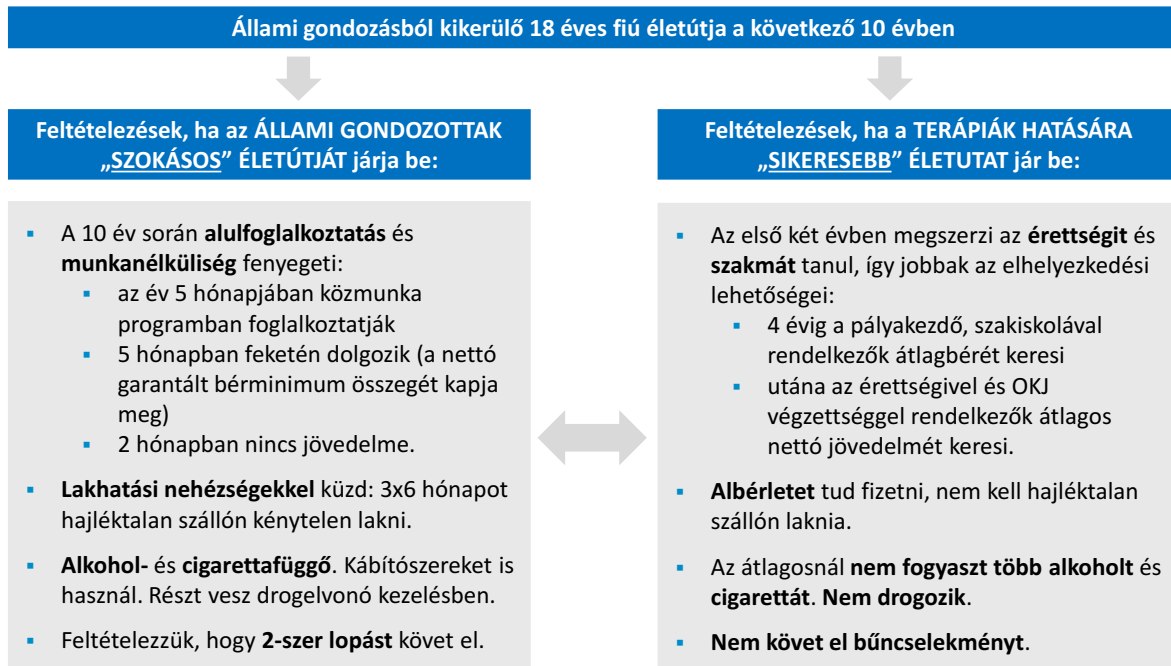
E tanulmányban nem célunk részletes módszertani útmutatást adni, de a MOL Gyerekgyógyító Program esetén egy rövid áttekintést mutatunk be. A MOL Gyermekgyógyító Programra vonatkozóan az alapítvány vezetősége többek között arra is kíváncsi volt, hogy az egyik speciális célcsoportjuk, az állami gondozásban élő gyermekek élményterápiája milyen lehetséges hatásokat eredményez, és ez milyen pénzügyi megtérülést jelenthet. A leegyszerűsített modellben azt vizsgáltuk, hogy mi történik akkor, ha egy fiatal az állami gondozottak „szokásos”, devianciákkal teli életútját járja be, és ehhez képest milyen pénzügyi előnyöket, társadalmi hasznosságot hoz, ha a terápiák hatására a „sikeresebb” életutat akarja és tudja választani.¹⁸ Az 5. ábra a két eltérő életút legfontosabb elemeit, míg a 6. ábra a két életút pénzben kifejezett különbségeit szemlélteti.

A különböző tényezők számszerűsítése alapján megállapíthatóvá vált, hogy az érintett fiatal és az állami ellátórendszerek pénzügyi egyenlege tekintetében 10 év alatt 27,5 M Ft többletet, hasznot jelent az, ha a terápiák hatására a szokásos életút helyett a sikeresebbet éli. Ez a gyorskalkuláció jelentős érvet szolgáltat a hasonló programok kiemelt támogatása tekintetében.

Fontos kiemelnünk, hogy az SROI számítás a legtöbb esetben a fenti példához képest jóval összetettebb feladat, hiszen nem csak két eltérő életutat hasonlít össze, hanem figyelembe veszi azt is, hogy az adott program az érintettek hány százalékánál éri el a pozitív változásokat, és ebből mekkora rész tulajdonítható a programnak. A tanulmány terjedelmi keretei miatt erre nem térünk ki, mert a fenti példa is jól szemlélteti az SROI számításban rejlő potenciált.

¹⁸ Ez esetben nem egy komplett SROI számítás készült. Ennek a legfőbb oka az volt, hogy a MOL Gyermekgyógyító program jelen projekt során vizsgált célcsoportja az állami gondozásban élő gyermekek voltak. Ellentétben a többi célcsoporttal, e gyermekeknek vagy nincsenek szülei, vagy nem élnek velük, így a szülőket nem tudtuk megkérni, hogy értékeljék a gyermekek életében a program hatására bekövetkezett változásokat, és erre a – gyakran változó – nevelőszülőknél sem volt kellő rálátása. Ezért a szakértői interjúk alapján csak a hatások jellegét lehetett azonosítani, a hatások bekövetkezésének valószínűségét nem. Ezért itt a költség oldallal nem foglalkoztunk, hanem csak azt vizsgáltuk, hogy ha egyetlen fiatal életében sikerül kellő változást elérni, az milyen hasznokat hoz társadalmi szinten a következő 10 évben. Ezért is neveztük a számításokat SROI gyorskalkulációnak.

5. ábra Az állami gondozásból kikerülő fiatalok két lehetséges életútjának jellemzése

Forrás: Simpac 2019.

A TÁRSADALMI HATÁSMÉRÉS EREDMÉNYEI EGY ÖNKÉNTESKET FOGLALKOZTATÓ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZET PÉLDÁJA ALAPJÁN

Célok és keretek. A vizsgált, vidéki megyeszékhelyen található alapítvány¹⁹ 2020-ban kérte fel szervezetünket, hogy segítsünk kialakítani egy hatásmérési rendszert, és végezzük el az első körös méréseket. A hatásmérés elsődlegesen külső kommunikációs céllal indult, továbbá népszerűsíteni kívánta a hatásmérési szemléletet az alapítvány partnerszervezetei között. A hatásmérési projekt egyik fókuszja az önkéntesközvetítési tevékenység volt.

A szervezetnek két kulcstevékenysége van: a civil-nonprofit szervezetek szervezetfejlesztése. önkéntesközpontként pedig önkéntesek közvetítése és az önkéntesség terjesztése. Ez utóbbi tevékenység keretein belül a megyeszékhely és környékén működő civil-nonprofit

¹⁹ A vizsgált szervezet a Talentum Alapítvány volt, melynek küldetése: „az alulról jövő társadalmi kezdeményezéseket felkaroljuk, a közösségi tevékenységeket erősítsük, a nonprofit szektort fejlesszük, az önkéntességet terjesszük, az egyéneket és a szervezeteket felkészítjük a társadalmi tevékenységekre. Célunk, hogy az önkéntesek bevonása, a fogadó szervezetek fejlesztése és a közöttük lévő együttműködés erősítése révén növeljük az egyének felelősségvállalását, és a civil szektor társadalmi hatását.”

Forrás: <https://www.talentumonkentes.hu/alapitvany/rolunk>. Letöltési idő: 2022.08.22.

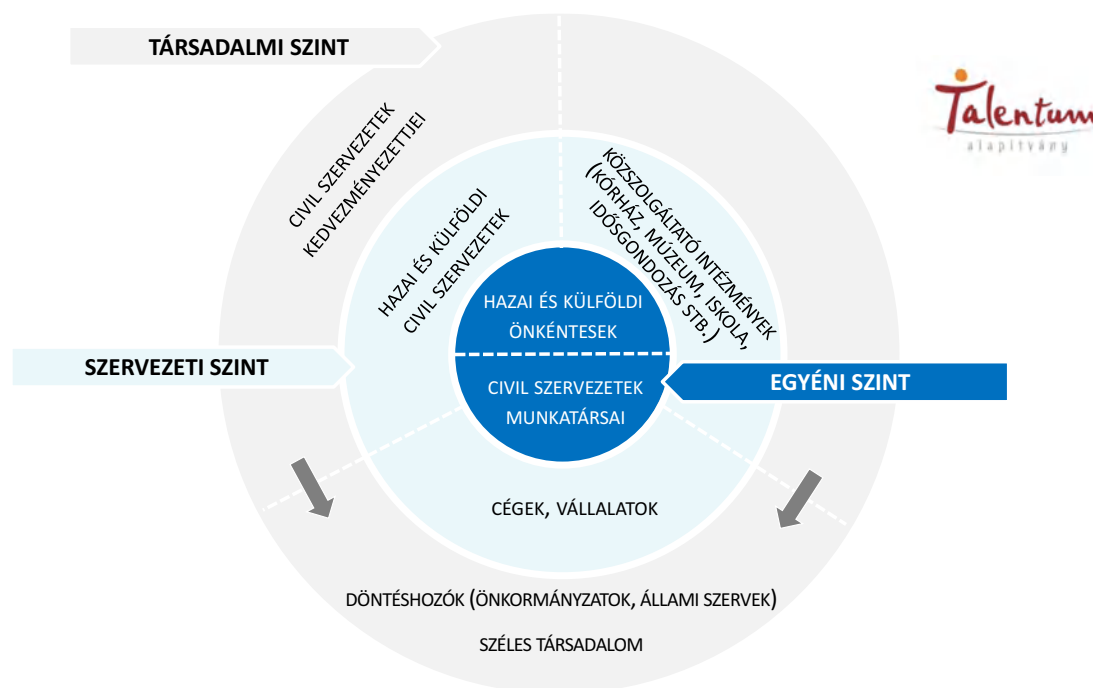
Az eredményeket az alapítvány engedélyével közöljük.

szervezetek, valamint állami, önkormányzati intézmények számára segítenek az önkéntesek toborzásában és megfelelő önkéntesmenedzselési módszerek elsajátításában.

A hatásmérés az előző fejezetben bemutatott módszertannal történt, a bemutatott öt lépésen végighaladva dolgoztuk ki a hatásmérési rendszert. Eszközként interjúkat és kérdőíveket használtunk: 12 érintetti interjú²⁰ (cég, civil-nonprofit szervezet, intézmény, önkéntes), korábbi években aktív önkéntesek (49 fő) és fogadószervezetek (civil-nonprofit szervezetek) munkatársai (43 fő) által kitöltött kérdőívek. A mérés utólagos volt.

Érintettek feltérképezése. Az önkéntesközvetítési tevékenység legfontosabb érintetti szintjei: az egyéni, a szervezeti és a társadalmi szint, amely a vizsgált szervezetnél az alábbiakban volt azonosítható (7. ábra).

7. ábra A vizsgált civil-nonprofit szervezet érintetti térképe

Forrás: Simpact 2020.

²⁰ Az interjúk során a hatásokon kívül kitértünk az elégedettségre (Milyen tapasztalatai voltak az alapítvány tevékenységével kapcsolatban? Lát-e esetleg olyan területet, amiben fejlődhetnének?) és az ismertségre is (Milyen tevékenységeit ismeri a Talentum Alapítványnak? Ön szerint mi a Talentum Alapítvány küldetése/céljai?), de ezek csak közvetve kapcsolódtak a hatásmérés témához.

A fenti ábra alapján látható, hogy az egyéni szinthez tartoznak a közvetített önkéntesek (akár egyénileg, akár céges keretek között) és a civil szervezetnél dolgozó munkatársak is.

Szervezeti szinten az önkénteseket fogadó civil-nonprofit szervezetek és közszolgáltató intézmények, valamint a munkavállalók számára vállalati önkéntes lehetőségeket biztosító cégek találhatóak.

A legtágabb a társadalmi szint, ide elsősorban a civil-nonprofit szervezetek és közszolgáltatást végző intézmények tág értelemben vett kedvezményezettjeit (az állampolgárokat) értjük.

Eredmények és hatások azonosítása. Az egyéni szinten belül az önkéntes életében jelentkező legfontosabb előnyöket, változásokat szemlélteti a 8. ábra. A projekt során három alszegmenst azonosítottunk az önkéntesek körében: az időseket, nyugdíjasokat, a fiatalokat, hazai és külföldi, középiskolásokat, egyetemistákat, valamint a foglalkoztatásból kiesőket (például munkanélkülieket, kismamákat, fogyatékkal élőket), melyeknek egyedi sajátosságai és igényei miatt az előnyök és változások különféle elemekkel azonosíthatók, más-más hangsúlyokkal.

8. ábra Az önkéntesek főbb szegmensei számára azonosított legfontosabb hatások

Forrás: Simpact 2020.

A nyugdíjasoknál például egyedi szempont volt az önkéntesség vállalásában az „agy tornáztatása” és az elmagányosodás elleni küzdelem, mely az egészségi állapotból következő

kihívásokra és az elköltöző gyerekek, unokák és a korábbi barátok halála miatti magányosságra reflektált. A fiatalok számára – szintén a jellemző élethelyzetükből fakadóan – viszont az önismeret, önbizalom fejlesztése, idegennyelv tanulása, munkatapasztalatok szerzése mutatkozott fontosnak. A foglalkoztatásból kiesők számára pedig a lehangsúlyosabb a munkaerőpiacra való visszakerüléshez szükséges tapasztalatok szerzése és önbizalom erősítése.

A szervezeti szinten belül, a közszolgáltató intézményi szinten (azaz az önkormányzati vagy állami fogadószervezeteknél, a legjellemzőbb példákat az ábrán szürke háttérrel jelöltük) az alábbi hatásokat térképeztük fel (9. ábra). Az alapítvány legfontosabb partnerei a közoktatási intézmények, kórházak, nyugdíjas otthonok és kulturális intézmények. A legnyilvánvaló hatás – a kapacitásnövekedés – mellett újszerű felismerés lehet az, hogy az önkéntesek kapcsolatai révén egyes intézmények látogatottsága nő, és egyedi készségeiket és kreativitásukat beleadva a programok minőségéhez és sokféleségéhez is jelentősen hozzá tudnak járulni.

9. ábra A közszolgáltatást végző intézmények számára azonosított legfontosabb hatások és a vizsgált civil-nonprofit szervezet legjellemzőbb partnertípusai

Forrás: Simpact 2020.

A szervezeti szint másik szegmensében, a cégek esetében jellemző előnyök: a dolgozók úgy érzik, hogy foglalkozik velük a cég; közösségi program, közösségépítő hatás; a cég megjelenik a helyi közösségben; jó hatása van a cég imázsára; a kollégák elkötelezettségét is növeli az ilyen program.

Végül a széles társadalom esetén két jellemző alszegmenst emeltünk ki (10. ábra) a nyugdíjas otthonok lakóit és a kórházi betegeket.

10. ábra A széles társadalomra gyakorolt legfőbb hatások vizsgálta civil-nonprofit szervezet esetében

Forrás: Simpact 2020.

Kiemelt eredmények, a hatások mértékének mérése. Míg az előző alfejezetben az érintetteket és a hatások jellegét azonosítottuk, jelen alfejezetben a hatások mértékét számszerűsítjük.

Első lépésként a fontosabb, jól kommunikálható *outputokat* gyűjtöttük össze, például: fogadó szervezetek száma; regisztrált önkéntesek száma; önkéntes akciók száma; megtartott tudásátadási alkalmak száma; képzésen résztvevők elégedettsége.

Eredmények, hatások tekintetében méréseket végeztünk minden fontosabb érintetti csoportra, ezek közül az önkéntesekre gyakorolt hatások mértékét mutatjuk be. Az 1. táblázatban a mérendő hatásokat (hatáscsoportokat) és a mérés után kapott, számszerű, összesített jellegű²¹ eredményeket láthatjuk.

²¹ A kérdőíves felmérésben a táblázatban megjelölt hatásokat operacionalizáltuk, azaz további, mérhető résztényezőkre bontottuk. A kérdőívet kitöltők a megfogalmazott állítások tekintetében kellett 1-3 vagy 1-5 skálán önértékelést adniuk, hogy az adott változás az önkéntességük hatására mennyire jellemző rájuk. A résztényezőket terjedelmi okokból nem mutatjuk be.

1. táblázat Az önkéntesekre gyakorolt legfőbb hatások mérésének aggregált eredményei

HATÁS		EREDMÉNY SZÁMOKBAN	EREDMÉNY SZAVAKBAN
ÖNKÉNTESKÉNél 5,8/7	Készségek fejlődése: problémamegoldás, kapcsolatteremtés, csapatmunka, kommunikáció	<ul style="list-style-type: none"> • Önismeret fejlődése: 3,8 / 5 • Nyitottság fejlődése: 3,9 / 5 • Kapcsolatteremtés fejlődése: 3,8 / 5 • Nézőpont váltás: 2,6 / 3 • Hasznosság érzés: 2,9 / 3 • Új barátokat szereztem: 2,8 / 3 • Jobban megtaláltam a helyemet a közösségben: 2,7 / 3 	<ul style="list-style-type: none"> • Az önkéntesek készségei egyértelműen fejlődtek. • Leginkább az önismeret, nyitottság, kapcsolatteremtési készség fejlődött. • Az önkéntesek sikerélményt, hasznosság érzetet szereztek, és új területeken próbálhatták ki magukat. • Egyegyedük élményei hatására új önkénteseket vont be ismerősei között.
	Önismeret		
	Személyiség fejlődés, nézőpont váltás		
	Hasznosság érzés, megtalálja a helyét		
	Társadalmi felelősségvállalás Közösség, barátok		

Forrás: Simpact 2020.

A táblázat utolsó előtti oszlopában a számszerű²², az utolsó oszlopában pedig az összefoglaló értékelés látható. Összességében elmondható, hogy a mért hatások mindegyikénél érdemi változás figyelhető meg, különösen a nézőpontváltás, hasznosság érzés, új barátok szerzése és a helyem megtalálása a közösségben tényezők tekintetében.

Az eredmények értékelése és felhasználása. A társadalmi hatásvizsgálat elvégzése leginkább az alábbi előnyöket jelentette az alapítvány (és partnerei) számára:

- Könnyebb önkéntestoborzás és -megtartás, mivel a szervezet és stekeholderei egyértelműen szembesültek az önkéntesek tudatos és nem tudatos igényeivel, így az önkéntes lehetőségek meghirdetésekor és az önkéntesek menedzselésekor is figyelembe tudják venni ezeket. Ez kisebb fluktuációt, több és elkötelezettebb önkéntest jelenthet, velük pedig nagyobb társadalmi hatás érhető el.
- Ötletek, felismert lehetőségek az alapítvány programjainak a fejlesztésére: részben a hatásmérés, részben az interjúk során megszerzett további információk segítenek az eredményesebb működés kialakításában is.

²² A perjel utáni számok a kérdőívekben használt skálára utalnak. A kezdeti tervekkel ellentétben a kérdőívek kidolgozásakor bizonyos hatásokat a jellegüknél fogva más fokozatú skálán mértünk. Az összesítő 5,8-as értékelést azonos (7-es) skálára való átváltással kaptuk. Ez az eredmény azt mutatja, hogy az önkénteseknél megfogalmazott hatások összességében nagy mértékben érvényesülnek az önkéntesek többségénél.

ÖSSZEGZÉS – A CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK ÉS TÁMOGATÓK SZÁMÁRA LEVONHATÓ TANULSÁGOK

Noha a hatásmérés elterjedtsége a hazai civil-nonprofit szektorban még alacsonynak mondható, de hosszabb távon, különösen a nagyobb szervezetek esetén, változásokra lehet számítani. A komplexebb programok esetén egyre inkább elvárás a támogatók részéről és versenyelőny a szervezetek oldaláról az eredményorientált működés, melynek az alappillére a hatásmérés. Bár a kisebb szervezetek korlátolt erőforrásaik miatt csak nagyon egyszerű megközelítéseket engedhetnek meg maguknak, de fontosnak tartjuk felhívni a figyelmüket erre a szervezeti és tevékenységbeli fejlődést elősegítő módszerre. Kulcsfontosságú, tehát hogy a civil-nonprofit szektor minden szegmense számára iránymutatást biztosítsunk ehhez a választáshoz, azaz használják ki a hatásmérésben rejlő potenciálokat, de ne vállalják túl magukat.

Egyszerűbb esetekben már az is előrelépést jelenthet, ha egy adott szervezet időt szán arra, hogy átbeszélje és megfogalmazza azt, hogy milyen társadalmi problémákat akar orvosolni, végső soron milyen pozitív változásokat akar elérni, és ezt milyen hatásmechanizmus mentén gondolja megvalósítani. Ha ezt követően időnként egy reális értékelés is történik, ahol a programban részt vevő kollégák, esetleg további érintettek összeülnek értékelni a programot, majd pedig ennek hatására – a tanulságok alapján – változtatnak a programon, már jelentős lépéseket tett meg a szervezet.

A nagyobb programok esetében sokkal magasabb a hatásmérésre szánt erőforrások megtérülési potenciálja, a nonprofit szektor (és állami programok) eredményességét számottevő mértékben növelné a szemléletmód és módszertani tudás elterjedése. Ehhez átgondolt és komplex módszertan és mérés is szükséges, melyhez elengedhetetlen a megfelelő hatásmérési módszertani tudás, mivel ilyen esetekben mélyebbre kell menni, több hatást kell vizsgálni, ellenőrizni kell, hogy a feltételezett hatásláncolat tényleg működik-e, vizsgálni kell más szervezetek hatását, a negatív hatásokat stb.

A hatásmérés elterjesztéséhez szükség van arra is, hogy a szektor módszertani segítséget kapjon, a támogatók részéről legyen nagyobb elvárás az eredményorientált működés, és biztosítsák a támogatott szervezetek részére az ehhez szükséges erőforrásokat, különösen a hatásmérés elindításához, koncepció kidolgozásához.

IRODALOM

- Akenroye, Temodayo – Kah, Sally (2020): Evaluation of social impact measurement tools and techniques: a systematic review of the literature. October 2020, *Social Enterprise Journal*, DOI:10.1108/SEJ-05-2020-0027
https://www.researchgate.net/publication/346233009_Evaluation_of_social_impact_measurement_tools_and_techniques_a_systematic_review_of_the_literature Letöltve: 2022. 08.26.
- Burdge, Rabel. J. (2002): Why is social impact assessment the orphan of the assessment process? *Impact Assessment and Project Appraisal*, 20(1) pp. 3-9. DOI: 10.3152/147154602781766799
- Campbell, Donald. T. (1957): Factors relevant to the validity of experiments in social settings. *Psychological Bulletin*, 54(4) pp. 297-312. <https://doi.org/10.1037/h0040950>
- European Commission (2015): *Proposed approaches to Social Impact Measurement in European Commission legislation and in practice relating to: EuSEFs and the EaSi*. GECES Sub-group on Impact Measurement. Adopted by the GECES. June 2014.
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0c0b5d38-4ac8-43d1-a7af-32f7b6fcf1cc>
 Letöltve: 2022. 08. 26.
- Fritz, Joanne (2020): *How to talk about nonprofit impact from inputs to outcomes*. The balance small business. <https://www.thebalancesmb.com/inputs-outputs-outcomes-impact-what-s-the-difference-2502227> Letöltve: 2022.09.07.
- Gertler, Paul J. – Martinez, Sebastian – Premand, Patrick – Rawlings, Laura – Vermeersch, Christel (2011): *Impact evaluation in practice*. Washington: World Bank.
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2550/599980PUB0ID181BLIC1009780821385418.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Letöltve: 2022.09.07. DOI: 10.1596/978-0-8213-8541-8
- Jacquet, Jeffrey B. (2014): *A short story of social impact assessment*. Technical Report <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1470.5686>
- Kormos Dóra (2017): *Hogyan mérhető pontosan és torzítatlanul a társadalmi hatás? Módszertani ajánlások és azok gyakorlati megvalósítása a magyar nonprofit szektorban*. Szakdolgozat. https://tarsadalmihatasmertes.hu/wp-content/uploads/2020/12/Kormos_Dora.pdf Letöltve: 2022. 08.26.
- Lévai Gábor (2018): *Társadalmi hatás fókusz*. Budapest: Impact Academy. 2018.11.30. előadás
- Major Klára (2013): *Hatásvizsgálati kézikönyv I. kötet: Hatásvizsgálat elemzőknek*. Budapest: Hétfa Kutatóintézet.
http://hetfa.hu/hatasvizsgalat/kezikonyv_elemzo.pdf Letöltve: 2022.09.07.
- Matolcsi Zsuzsa (2014): *Amit mérünk az javulni fog! Vagy nem...*DemoBlog 2014.10.17.
<https://demoblog.hu/demo-blog/amit-merunk-az-javulni-fog-vagy-nem-hatasmeres-a-demoban-es-azon-kivul/> Letöltve: 2022.09.07.
- McKinsey&Company Social Sector Office (2013): The history of Social Impact Assessment.
<http://mckinseyonsociety.com/downloads/tools/LSI/The-history-of-social-impact-assessment.pdf>
 Letöltve: 2022.09.07.
- Measuring impact – Subject paper of the impact measurement working group (2014): Social impact investment taskforce. Established under UK's presidency of the G8. <https://gsgii.org/wp-content/uploads/2017/07/Measuring-Impact-WG-paper-FINAL.pdf> Letöltve: 2022. augusztus 08.26.
- Millar, Ross – Hall, Kelly (2012): Social Return on Investment (SROI) and Performance Measurement. *Public Management Review*, 15(6) pp. 923-941, DOI: 10.1080/14719037.2012.698857

- Nicholls, Jeremy – Lawlor, Ellis – Neitzer, Eva – Goodspeed, Tim (2012): A guide to Social Return on Investment. <http://socialvalueint.org/wp-content/uploads/2016/12/The-SROI-Guide-US-edition.pdf> Letöltve:2022.09.07.
- Reynolds, Gwendolyn – Cox, Lisa C. – Fritz, Nicholas – Hadley, Daniel – Zadra, Jonathan R. (2018): A playbook for designing social impact measurement. *Stanford Social Innovation Review*. https://ssir.org/articles/entry/a_playbook_for_designing_social_impact_measurement# Letöltve: 2022.09.07. DOI:10.48558/et2c-kq59
- Sági Matild – Széll Krisztián (2015): Hatásvizsgálatok alapszintű kézikönyve. Budapest: Okatatókutató és Fejlesztő Intézet. http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/1406447_hatasvizsgalatok_alapszintu_kezikonyve_beli_v.pdf Letöltve:2022.09.07
- Serrat, Olivier (2017): Theories of Change. In. Knowledge Solutions. Singapore: Springer DOI:10.1007/978-981-10-0983-9_24 https://www.researchgate.net/publication/318013211_Theories_of_Change Vanclay, Frank – Esteves, Letöltés: 2022.08.20.
- Szepesi Balázs (2013): Hatásvizsgáló kézikönyv II. Hatásvizsgálat szervezőknek. Budapest: Hétfa Kutatóintézet. http://hetfa.hu/hatasvizsgalat/kezikonyv_szervezo.pdf Letöltve:2022.09.07
- Taplin, Dana, H. – Clark, Heléne (2012): *Theory of Change Basics. A Primer On Theory Of Change*. New York: ActKnowledge. https://www.theoryofchange.org/wp-content/uploads/toco_library/pdf/ToCBasics.pdf Letöltve: 2022.09.07.
- Vanclay, Frank – Esteves, Ana Maria (2011): *New Directions In Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances*. Northampton: MA Edward Elgar Publishing Inc.
- Watson, Kelly – Whitley, Tim (2016): Applying Social Return on Investment (SROI) to the built environment. *Building Research and Information*, 45(8) pp. 1-17. DOI:10.1080/09613218.2016.1223486
- World Bank (2003): *A User's Guide to Poverty and Social Impact Analysis*. Washington (D.C.): The World Bank.
- Yule, Garth (2015): Best practices for communicating social impact. <https://bthechange.com/best-practices-for-communicating-social-impact-81d70eb2647e> Letöltve: 2022.09.07.
- Zappalá, Gianni – Lyons Mark (2009): Recent approach to measuring social impact in the third sector: An overview. The Centre for Social Impact Background Paper 6. https://www.eval.ru/book_files/Zappala_Recent%20approaches%20to%20measuring%20social%20i mpact%20in%20the%20Third%20sector_135.pdf